

Попова Т.Н.

Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.

Попова Т.М.

Историография в особах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. – Одеса: Астропринт, 2007. – 536 с.

Напередодні 145-літнього ювілею Одеського університету й до 75-ліття з часу заснування історичного факультету як його самостійної структури вийшла друком монографія професора кафедри історії нового та новітнього часу зарубіжних країн ОНУ ім. І.І.Мечникова, кандидата історичних наук Т.М.Попової «Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета».

Авторка присвятила своє дослідження проблемам дисциплінарної історії науки й регіональної історіографії. Структура книги, котра включає сім розділів, передбачає розгортання цих взаємопов'язаних ліній у площинах теоретичній та конкретно-історіографічній.

Теоретичні питання представлено переважно в 4-х «Екскурсах», що зачіпають проблеми категоріального апарату історіографічних досліджень. На підставі глибокого аналізу філософської, історичної та наукознавчої літератури дано пояснення таких понять, як «історіографічний процес», «наукова дисципліна», «процес дисциплінарності», «історія історіографії», «історіографічна модель», «наукове співтовариство» й ін.

Авторкою розроблено методологічно продуктивну модель історіографічного процесу, котра дозволить здійснювати параметричний аналіз конкретної ситуації. Вперше проаналізовано концепції генезису історіографії як наукової дисципліни у російській та українській літературі (Р.А.Киреева, І.І.Колесник) і запропоновано авторську модель її дисциплінарної історії.

Важливим уявляється звернення вченої до традицій категоріального апарату – порівняльного аналізу застосування аналогічної термінології в різних значеннях у вітчизняній, російській та західній дослідницьких практиках. Заслужують на увагу запропоновані варіанти змістовного наповнення таких категорій (вони надзвичайно важливі для розвитку сучасної вітчизняної науки), як «Историография в Україні», «Українська історіографія», «Историография истории Украины».

Оптимальною є і друга авторська модель історіографічного аналізу – біоісторіографічного (додаток до 7 розділу), котра надасть можливість дослідникам (особливо молодим) проводити багатовимірне вивчення біографії університетських учених ХІХ – початку ХХ ст.

Конкретно-історіографічну проблематику представлено в першому розділі, присвяченому аналізу проблемно-дисциплінарної структури історичних досліджень у Новоросійському університеті. При цьому особливо виділено питання про діяльність Історико-філологічного товариства при останньому, про становлення україністики та історіографії як навчальної й наукової дисципліни. Даний матеріал дозволяє системно представити розвиток історичних досліджень в університеті, по-новому оцінити значення наукових розвідок учених, їх місце та роль у загальноєвропейському історіографічному процесі другої половини ХІХ – початку ХХ ст., дослідити наступність і розрив наукових традицій від 60-х рр. ХІХ ст. до сьогодення.

П'ятий та шостий розділи присвячено життю й творчості професорів-істориків Новоросійського університету – О.І.Маркевича, П.М.Біцилли, Е.М.Щепкіна і В.Е.Крусмана.

«Портрети» вчених мають самотутнє композиційне рішення, характеризуються текстовою специфікою. Авторці вдалося представити індивідуальну неповторність кожної особистості, розкрити особливості творчого шляху істориків та їхньої наукової спадщини. Водночас визначено типологічні риси, характерні для представників професорської корпорації Новоросійського університету. Авторське рішення «образів» учених засноване на аналізі оригінального матеріалу, котрий уперше вводиться до наукового обігу. Біографічна канва розглядається в контексті життя історико-філологічного факультету й університету у цілому: наведено цінні відомості про навчальний процес, про склад професорів і викладачів, посадову ієрархію, специфіку фінансового забезпечення кадрів, нормативи академічної кар'єри тощо.

Особливо слід сказати про розділ, присвячений П.М.Біциллі. По суті – це перша систематизація матеріалу, яка дозволила автору дати реконструкцію одеського періоду в житті вченого. Це надзвичайно цінний досвід біоісторіографічного аналізу, оскільки численна література, присвячена біографії вченого, – та, що з'явилася за останні двадцять років, – містить масу помилок, неточностей і відзначається відсутністю уявлення про перше сорокаліття його життя. Глибоко й ґрунтовно розглянуто питання про створення, можна сказати, головної книги П.М.Біциллі – «Очерки теории исторической науки» (Прага, 1925). Авторкою наведено нові дані (на основі аналізу епістолярного матеріалу – листування його з О.В.Флоровським) про перебування П.М.Біциллі у Сербії, його оточення, психологічний стан вченого, роботу над «Очерками...». Заслужує на увагу детальний авторський аналіз тексту цієї дуже складної теоретичної праці. Здається, можна твердити, що в сучасній літературі – це перше таке глибоке та всебічне осмислення теоретико-методологічних позицій П.М.Біциллі, наукових і світоглядних настанов останнього, особливостей його стилю мислення й історіописання.

Своєрідна структура книги – сполучення теоретичних та конкретно-історичних розділів – лише підкреслює оригінальність композиційного рішення, органічність різних аспектів розгляду головної стрижневої лінії – інституціонального процесу історії історичної науки (котрий авторка ототожнює з перетворенням історіографії в наукову дисципліну) у контексті регіональної специфіки.

Дослідницька самотутність виявилася ще в двох розділах книги, які звичайно відзначаються стандартним рішенням: це вступна і заключна частини. Можна твердити, що ці розділи, не виключаючи їхнього функціонального призначення (авторська «заявка» й «висновки»), уявляються як цілком самостійні опуси із значним теоретичним навантаженням.

Привабливими є багато з положень автора: про нелінійність історіографічного процесу та його складових; постійну повторюваність епістемологічних проблем у новій «термінологічній оболонці»; невичерпність у конкретну епоху певних ідей і методів; «свідомий еkleктизм», правомірність створення різних моделей одного й того ж самого об'єкта та ін. В цьому ключі є цілком виправданою і своєрідною авторською манерою «недомовленості»: це не лише показник поваги до читача – надання йому права на власне судження, але й переконаність автора у тому, що категоричність у пізнавальному процесі – річ не зовсім коректна.

Українська історіографія поповнилася прекрасною книгою, але непростюю для читання. Враховуючи те, що її читачами будуть слухачі лекційного курсу з історіографії, котрий читає Т.М.Попова в Одеському університеті, а також студенти та аспіранти інших вузів, не завадило б додати до книги термінологічний словник.

На закінчення рецензії, можна сказати, що монографія Т.М.Попової – не традиційне видання. Воно багато у чому ламає стереотипи історіографічного дискурсу й як таке дасть поштовх його подальшому оновленню.

Л.В.Пирогова (Київ)